

МІФОМОТИВ БОРОТЬБИ В РОМАНІ ЛЮБКА ДЕРЕША „ПОКЛОНІННЯ
ЯЩІРЦІ”

Стаття є спробою визначити своєрідність інтерпретації міфомотиву боротьби в романі Любка Дереша „Поклоніння ящірці”. Увагу зосереджено на одній з ключових філософських проблем - проблемі вбивства.

Ключові слова: мотив убивства, архетип, міф, образ ящірки

The article deals with interpretation of mythological motif in the novel "Worship of the Lizard" by Liubko Deresh. It was made an attempt to define the peculiarity of this motif. The main attention was focused on the one of the key philosophic problem -homicide problem.

Key words: homicide motif, archetype, myth, image of lizard

В статье проанализировано особенности интерпретации мифомотива борьбы в романе Любка Дереша «Поклонение ящерице». Особое внимание уделено одной из ключевых философских проблем - проблеме убийства.

Ключевые слова: мотив убийства, архетип, миф, образ ящерицы

Вже беззаперечним став той факт, що невід'ємним складником загальної картини світу багатьох художніх творів є міф. Зокрема А. Веселовський, досліджуючи поетику художніх творів, відзначив у них низку використовуваних у новітній літературі незмінних формул, „які сягають глибоко в галузь історії, від сучасної поезії в давнину, до епосу і міфу” [4, с.47]. Згідно з нині усталеною модерністською концепцією міфу, останній є системою свідомих і несвідомих уявлень і вірувань, за допомогою яких первісні люди пояснювали для себе явища особистого і громадського життя. Багато філософів, психологів, літературознавців, письменників ХХ ст. (М. Бахтін, М. Еліаде, Е. Кассирер, Л. Леві-Брюль, К. Леві-Строс, Ю. Лотман, О. Лосев, Т. Манн, Р. Мэй, Є. Мелетинський, Ф. Ніцше, В. Топоров, З. Фрейд, Дж. Фрейзер, К.-Г. Юнг) одноставні в тому, що для первісної людини міфологія тісно пов'язана з обрядовим життям племені, є „священним писанням”, безпосередньою функцією якого було регулювання і підтримка певного природного і соціального порядку [10, с.8]. Так, Г.-Г. Гадамер, влучно зазначав, міф - це „добірне вираження потойбічності знання і науки” [6, с.106].

Р. Мей у своїй книзі „Прикликання міфу” говорить: „Міфи - як балки перекриттів у конструкції будинку, вони невидимі зовні, але утворюють структуру, яка тримає будинок, і завдяки їм люди можуть жити в цьому будинку. <...> це історії, що поєднують суспільство; „вони істотні для підтримки життя

нашої душі, надаючи нового змісту нашому складному і часом безглуздому світу" [1, с.20]. На думку мислителя, сучасні люди, намагаючись знайти сенс свого існування, відчують потребу в міфах і тому звертаються до архаїчних релігійних культів. Використовуючи міфи і символи, вони прагнуть вийти за межі повсякденної ситуації, ототожнити себе з чимось, вийти на новий рівень конкретності.

Як вважає наш сучасник Я. Поліщук, міф є культурним універсальним феноменом, значення якого виходить поза конкретні часові виміри „як первісний код символів, смислів, світоглядних уявлень чи, за узвичаєним у науці терміном, архетипів" [12, с.36]. І хоча вже ніхто не заперечує наявність міфу не тільки на рівні фабульної схеми багатьох творів, але й на рівні мислення митців, особливостях творення ними тропів, літературознавець зауважує, що в гуманітарних науках пошуки міфологічного „коду" останнім часом перетворилися на гламурне брязкальце з площини „віртуальної риторики" [12, с.35]. Солідаризуючись із зауваженням поважного критика, все ж спробуємо визначити міфологічне підґрунтя роману Любка Дереша „Поклоніння ящірці". Вважаємо, що дослідження мотивів, образів та інших міфопоетичних елементів роману дасть можливість глибше зрозуміти суть цього твору.

Очевидним є те, що Любка Дереш добре ознайомлений з історією, релігією, культурою різних народів, зокрема з міфами, казками і легендами, художніми творами, про що свідчить надзвичайна кількість культурних кодів у його творах. Так, згадка ще на початку оповіді про Едгар По, твори якого полюбляє читати герой-оповідач Місько Крвавич, налаштовує на те, що йтиметься про неймовірні події в жанрі детективу, суміш достовірного і містичного. Фраза з першого розділу „*Не все в порядку в Датському королівстві*" [7, с.П] відсилає до шекспірівського Гамлета як людини, сповненої внутрішніх протиріч і сумнівів, спочатку безвільної, а згодом - цілеспрямованої і рішучої. Про майбутній перехід героя від пасивності до відкритого бунту означено і музичним твором „Хованщина"¹, який намагається відтворити Місько.

Роман Любка Дереша „Поклоніння ящірці" насамперед сприймається як своєрідна інтерпретація народних легенд, билин, казок, у яких герой звільняє містечко чи країну від чудовиська, зазвичай змієподібного чи драконоподібного. Так, зі змієм боролися Кесарп (у зороастризмі), Михайло Потика, Добриня Микитович, Кирило Кожум'яка, Котигорошко, Іван Бикович (Буря-богатыр). Найбільш давньою є поширена на території Київщини легенда про ковалів Кузьму і Дем'яна, які побороли змія хитрощами, заманивши його до кузні. Легенди про змієборство, на думку багатьох науковців, з'явилися в період переходу від кам'яного віку до залізного, від кочування до землеробства. Образ змія був „гіперболізованим втіленням реальної небезпеки" - степовиків-кочівників, що грабували поселення. Слов'яни навчилися кувати зброю і перемогли Змія-кочівника [13, с.430]. Пізніше, з поширенням християнства, популярними стають

¹ Хованщина - московське повстання 1682 року на чолі з князем І.А. Хованським.

біблійні оповіді про Георгія Побідоносця, Архангела Михаїла. Так, за легендою Георгій поборов Змія, який жив у ліванському озері і вимагав данину маленькими дітьми. З ім'ям Ісуса на устах Георгій вбив чудовисько на очах у людей і багато язичників у цей день повірили в Ісуса [16, с.207]. У такі архетипні сюжети легко укладається і сюжет роману Любка Дереша: Федя разом з друзями постійно тероризує населення містечка, забирає у слабших кишенькові гроші, цькує свого собаку на дітей. Безвихідність ситуації, у якій опинилися герої виражено опосередковано: Місько з Хіппі ходять гратися м'ячем на майданчик, який закінчувався глухою цегляною стіною [7, с.20]. Наскрізним у романі стає мотив страху, що ніколи не полишає дітей і підлітків містечка. Як і міфічний змій, Круговий вимагає собі на „пожертя" і „дівичю" - Дзвінку. Місько, усвідомлюючи фізичну перевагу ворога, з допомогою Дзвінки і Хіппі хитрощами заманує останнього за місто, де і вбиває ворога.

Маємо всі підстави стверджувати, що у зв'язку з розвитком міфомотиву боротьби, письменник свідомо обрав час і місце дії, які викликають алузії з історичним переходом від дерева до металу: події відбуваються після розвалу радянської імперії і здобуття Україною незалежності в містечку, стару назву якого

- Липинці - було змінено на нову - Мідні Буки. Відповідно письменник „озброює" і героїв-супротивників: Федя з друзями, як уособлення старої епохи (кам'яного віку), „полюють" на своїх жертв з палицями, камінням, а Місько з друзями, як представники нової формації (нової епохи, співвідносної з залізним віком), планують знищити ворога пістолетом (хоч і вбивають лопатою).

Перехід від одного способу життя до іншого передбачає зміну культури. Федя залишився у просторі радянської культури з її тюремною романтикою, моральними, етичними та естетичними приписами, Місько з друзями репрезентують нову. І якщо слов'яни колись для захисту побудували надзвичайну оборонну лінію, відому до наших часів як „змієві вали", то герої Любка Дереша будують навколо себе „невидимі стіни", що підводить до аж ніяк не оптимістичного висновку - хоч основного ворога і знищено, інші, дрібніші „чудовиська" продовжуватимуть атакувати.

Багато науковців вважають, що мотив боротьби героя з чудовиськом у легендах чи казках своїм корінням сягає космогонічних міфів, пов'язаних з намаганням пояснити циклічність часу, зміну епох. Мотив постійної боротьби Хаоса і Космоса, світла і тьми, добрих і злих богів поширений у міфах багатьох народів. Любка Дереш наділяє своїх героїв певними ознаками, що вказують на приналежність до того чи іншого бога, важливим при цьому є вибір імен.

Ім'я Федір перекладається з грецької мови як „Божий дарунок" [14, с.105]. Через свої дії Федя Круговий асоціюється з Сатаною (його також створив Бог!), якого християни найчастіше уявляють як змія. Ім'я по батькові Феді - Васильович

- сприймається як алузія на василіска - міфічного царя зміїв. Як і біблійний змій-Сатана, Федір Круговий збуджує в Михайлові Крвавичу злу волю, спонукає останнього до гріха. Важлива деталь зовнішності - Федя має на шиї біло-сіру родову пляму, розмір якої порівнюється із сірниковою коробкою [7, с.171], що у

свою чергу викликає асоціації з пекельними вогнем та сіркою. Приналежність Феді до світу зла виражено і через характеристику його оточення: Дюка, собаку Феді, герої сприймають не інакше як „диявола" [7, с.28], голоси його поплічників видаються Міськові в момент небезпеки „пекельно" близькими [7, с.38].

Як уособлення концентрованого зла Федя наділений атрибутами і рисами слов'янського Чорнобога (герой є садистом), Велеса (грабує, полює зі злим собакою на дітлахів, переслідує неугодних), Ящура і Сатани (має на одязі аплікацію у формі крокодила)².

Ім'я Михайло з давньоєврейської мови перекладається як „рівний Богові" [14, с.79]. У християнстві архангел Михаїл, непримиренний борець з нечистою силою, був одним з правонаступників Перуна [4, с.303]. За біблійною міфологією саме архангел Михаїл, поставлений Богом над усіма ангелами, скинув з неба Сатану разом з іншими повсталими проти Всевишнього ангелами [16, с.361].

„Поєдинок" героїв, як і поєдинок міфічних богів, супроводжується громом і блискавицею, які з давніх часів люди трактували не інакше як битву богів. За міфом Велес вкрав у Перуна дружину (за іншими міфами - корову), чим і спровокував безкінечну війну (сюжет роману Дереша легко вкладається і в цей міф: Місько остаточно вирішується на вбивство, лише дізнавшись про спробу Феді згвалтувати Дзвінку). Слов'яни вірили, що гроза буває від того, що Перун кидає блискавки у Велеса, і після поразки останнього обов'язково йде дощ [16, с.153]. Для християнізованих українців блискавиця була небесним вогнем, який насилає на злих демонів громовержець Ілля, ще один з правонаступників Перуна: „Ламана лінія блискавиці уподібнилася в народі із покрученим змієм або мотузкою. Звідси виникли міфічні перекази про блискавку, по-перше, як про золотий ремінь, на якому гойдаються хмари, і по-друге, як про батіг, ударами якого бог-громовержець карає злих демонів хмар" [4, с.32]. Подібність Міська до міфічного Перуна, означено через сприйняття ним самим власного ремня, яким він поцілів в одного з нападників: „Тримаючи, мов дохлу зміюку, ремінь" [7, с.144]; героя рятує дуб (дуб присвячувався громовику Перуну і був засобом зв'язку з іншим (його) світом) [4, с.364], а також через знаряддя вбивства -лопату, яка своєю формою викликає асоціації з міфічним лабрисом - двосічною

з іпостасей Чорнобога був Велес, хтонічний змієподібний супротивник Перуна [4, с.573].

Велес був архаїчним божеством, якому поклонялися ще в епоху палеоліту. Якщо в кам'яний період Велес був богом полювання (впіймав - убив - спожив) і війни (впіймав -відібрав - спожив) [16, с.151], то під час переходу від кочування до землеробства Велес закономірно набуває нових функцій - він захисник скотарства, оскільки і в цьому випадку також передбачалося вбивання і споживання. О. Наговицин вважає, що однією з іпостасей Велеса був Ящер, оскільки вони обидва були володарями нижнього підземно-підводного світу, світу мертвих [11, с.266].

Ящер - змія з ногами, драконоподібне або змієподібне хтонічне божество, яке проживало на Слов'янській Чорнобогській іпостасей (Велес-Ящер, Сатана) жаб'ючий бог Сатана був крокодил [16, с.549] постіється постійним переосмисленням його ролі і функцій слов'янами. Однією

сокирою [161], одного із міфічних символів Зевса, грецького аналога слов'янського Перуна. З іншого боку держално лопати алюзивно нагадує списи Георгія Побідоносця та архангела Михаїла [16, с.361], а також кіл - єдину зброю, якою можна було вбити Велеса, бога-перевертня [11, с.79].

Мірча Єліаде, досліджуючи найдавніші космогонічні міфи, відзначав, що в їх основі лежить ідея того, щоб розпочалося щось істинно нове, потрібно повністю знищити залишки старого циклу: „Простіше кажучи, якщо ми бажаємо абсолютного початку, то кінець світу повинен бути найрадикальнішим” [18, с.60]. „*МУ повинні робити так, як чинили боги в усі часи „начала всіх начал”* [18, с.17]; „*Так чинили боги, так тепер чинять люди*” [18, с.17].

У романі Любка Дереша вчинки Михайла Крвав'їча є намаганням зберегти свій світ, і обов'язковою умовою цього є знищення Феді як прикрого залишку старого світу. Старість, мертвотність і занепад, безлюдність є доміантними ознаками Мідних Буків, міфологічний топос якого окреслено не завжди деталізованими інер'єрами та екстер'єрами (*стара канана, старий магнітофон, старий Pink Floyd, немолода, змордована табуретка, старий стіл, стара друкарська машинка старе горнятко* [7, с.9-10], „*місто виглядало вимерлим*”, „*старі пожовклі пси та коти*” тощо, і найголовніше: „*ечі ламаються і танцюють, і з року в рік усе більше й більше... Це характерно для Мідних Буків. У цьому сутність міста: занепад*” [7, с.18], „*погане, спекотне літо. Мертвий сезон*” [7, с.37], „*сонячне пекло*” [7, с.18], а саме сонце - „*розпечена виразка*” [7, с.18]). З висоти карпатських гір Мідні Буки видаються Міськові врослими у ґрунт черепахами [7, с.64]. Таке сприйняття містечка одночасно свідчить про те, що світоглядні стереотипи його мешканців, на думку Міська, є мало не середньовічними, а також те, що містечко в особі більшості своїх громадян рухається в культурному напрямі, повільно, мов черепаха.

З іншого боку, наголошує Мірча Єліаде, не можна виконувати обряди, якщо не знаєш його „походження” - як і чому його було здійснено вперше [18, с.26]. Отже, для того, щоб вчинити вбивство, Місько повинен усвідомити, що стало причиною першого вбивства.

Відповідно до теорії З. Фрейда, основним рушієм людських вчинків є статевий інстинкт. На думку науковця, саме на ґрунті сексуальної боротьби за жінку сталося перше вбивство (підтвердженням чого може бути наявність у різних культурах значної кількості міфів про боротьбу за жінку, зокрема міф про Троянську війну). Герой Любка Дереша не сприймає вбивство як самозахист, але, пройшовши духовну і фізичну ініціацію, він вирішується на злочин як єдиний спосіб захистити свою кохану.

Місько ознайомлений з філософією Будди, в основі якої лежить ідея непротивлення злу, відсторонення від світу і досягнення нирвани. Як і міфічний Будда, герой надає перевагу усамітненню, яке іноді переривається спілкуванням з друзями та вилазками до міста за продуктами. Важливість ідей буддизму для Міська підкреслено тим, що свій перший музичний альбом він хотів назвати

„Будди і ботхісатви". Під очевидним впливом ідей буддизму герої Любка Дереша спочатку не сприймає пропозицію Дзвінки вбити ворога, йому ближча власна смерть, ніж вбивство Феді. (Тому, коли Хіппі жартома запитав, що Місько хотів би почути на власному похороні, останній по суті одразу ж дав відповідь: „Лякримозу" Моцарта і поезію Поля Верлена. Це свідчить про те, що Михайло ще раніше думав про власну смерть і допускав її можливість). Усвідомлення героєм власної неготовності до активних дій виражено в романі метафорично - „*їм напівстигли яблука*" [7, с.18], де любов до яблук [7, с.63] можна сприйняти і як генетичну схильність героя до переступу. Одночасно в романі актуалізовано мотив несвідомого очікування („*Я вичікую пору. Чекаю і не збагну, чого*" [7, с.18]). Жахливі реалії життя все ж змушують героя скинути „*маску незворушеного Будди*" [7, с.38].

Вбивство - недитячий вчинок, тому герой має долучитися до світу дорослих. Як зазначає І. Кон, у патріархальному суспільстві обов'язковою умовою отримання статусу дорослого чоловіка було одруження. Неодружена особа незалежно від свого віку не мала вирішального голосу в колективі [9, с.151]. Аби мати право на дорослий вчинок - вбити ворога, Місько повинен був одружитися і таким чином остаточно приєднатися до світу дорослих чоловіків.

На перший погляд здається, що Місько - цілком доросла і самостійна особистість. Однак у філософському сенсі він ще не народився. У романі це виражено на символічному рівні: повністю захищеним від компанії Феді Місько почувається в будинку бабусі, тому дуже рідко і ненадовго залишає свій прихисток. Таке існування героя можна порівняти з його перебуванням в утробі матері (праматері). Дитячість героя виявляється і через сприйняття їм деталей побутування (кількість грошей він вимірює вартістю пляшки пива й плодово-ягідного морозива [7, с.25]), перспектив характеризує як „*довгий, мов пітон Каа, найкращий корефан Мауглі, людського дитяти*" [7, с. 141]).

Духовне змужніння героя виявляється через його подорож на гору до невідомого озера - насправді ж пошуку сенсу власного існування, а, отже, і обґрунтування вбивства. На думку М. Бахтіна, дорога „*ніколи не буває просто дорогою, але завжди або усім, або частиною життєвого шляху; вибір дороги - вибір життєвого шляху; перехрестя - завжди поворотний пункт життя фольклорної людини; вихід з рідного будинку на дорогу з поверненням до Вітчизни - зазвичай вікові етапи життя (виходить юнак, повертається зріла людина)*" <...>" [3, с.271].

У міфах істина не відкривається всім без винятку, а лише тим, хто її шукає. У романі, знайшовши високо в горах озерце, підліток почувається обраним („*дш обрані*", - втішився я" (виділено автором - Л.Д.) [7, с.67]). Правильність обраного шляху підкреслено деталями: біля озера Місько зауважує, що „*потрапити на галявину можна було лише одним шляхом: „тим, яким зайшли ми*" [7, с.68], а в знайденому озері він нараховує сім лотосів. Сім - божественне число всесвіту, яке

недописана частина „Реквієму" композитора

складається з трійки, символу неба і душі, і четвірки, символу землі і тіла [4, с.585]). Отже, саме на горі душа і тіло героя поєднуються.

Те, що на горі біля озера між Міськом і Дзвінкою відбувся священний шлюб - прорив на „*іншу сторону*” [с.79], виражено через деталі, властиві передшлюбному ритуалу (спільне купання в озері, спільний рушник, спільна вечеря). Означення - „ВИСОКОГІРНА вечеря” (виділено автором - Л.Д.) [7, с.71] викликає асоціації з таємною вечерею Ісуса Христа, після якої Христос востаннє просив у Бога-отця змінити його участь. Для Міська вечір і ніч на горі стануть тією поворотною точкою, коли вже нічого не можна буде змінити.

Ініціація героя супроводжується громом і блискавою, важливою при цьому є деталь: гроза „*руйнувала примарний бар'єр у мозку, змушуючи кричати без причини, від одного лише ревіння прямовисних потоків та захоплення стихією*” [7, с.81]. У контексті всього роману деталь „*руйнувала примарний бар'єр у мозку*” [7, с.81] сприймається як те, що у свідомості героїв остаточно було зруйновано нині вже неактуальні культурно-релігійні бар'єри на вбивство.

Міфопростір містечка має містичну наповненість: кіт у Гіацинтовому домі вміє розмовляти, герої переповідають один одному купу міфів про Цератову пані, озеро Місячне, про віднайдення мідної руди тощо.

На нашу думку, у романі „Поклоніння ящірці” простір інтернату -Гіацинтового дому - співвідносний з міфічними криницею, печерою, дуплом у дереві, через які герої міфів чи казок проникали до іншого світу. Місько потрапляє в будинок через вікно (бо всі двері були забиті). Вікно як частина житла наділялося символічними функціями як нерегламентований вхід/вихід, уявлялося чарівним отвором, через який здійснюються „*зносини з білим світом*” [4,с.72].

За легендою, яку Місько почув від наркомана в Гіацинтовому домі, колишній штурман Роман Корій привіз віровчення про далекі позаземні світи, де проживають злі боги - „*ІНШІ*” [7, с.104]. Однак, назважаючи на величезну відстань між світами, простір влаштовано так, що в підвалі інтернату є тонка перетинка, яка розділяє світи. Вона повільно перетирається „*шоби дарувати їм вихід*”. *Із приходом тих протиприродних нашому світові сил наступить повна труба*” [7, с.106]. Роман Корій прагнув відкрити ворота для злої сили, яка в різних релігійних системах має різні назви і яку християни перейменували на нечисту, називаючи непрямими іменами аби не накликати її на себе - *Вони, їм, Це*. Для цього Корію потрібен був хлопчик, та поскільки його власну дитину отруює дружина, то він шукає особливу дитину серед міських.

Важлива деталь - будинок Міська межує з територією Гіацинтового дому, „*який, немов магніт, манить до себе всю мерзоту*” [7, с.35], є притулком бомжів і наркоманів. Ця хронотопічна деталь за семантикою є двоїстою, оскільки, з одного боку, може означати, що герой стоїть на „*сторожі*” біля входу/виходу, аби „*Інші*” не проникнули у світ, а з іншого - те, що герой внутрішньо близький до зла. Двоїстість сутності героя означено і його іменем: якщо ім'я героя вказує на близькість до Бога, його непримиренність зі злом, то у прізвищі оприявлено його

протилежну сутність (Крвавiч - кривавий). Однак i прiзвище героя також можна трактувати по-рiзному: кривавий - кольору кровi - червоний - колiр Перуна.

Символiчним є час вбивства: пiзно увечерi, що, безумовно, пояснюється насамперед вiдсутнiстю свiдкiв. За християнським вiровченням вечiр, переднiч - час нечистої сили. У мiфологiчному ж сенсi нiч могутнiша й архаїчнiша вiд дня, адже саме нiч є первинним станом буття.

У сюжетному розвитку роману Любка Дереша помiтною є i виразна схожiсть Мiська на Геракла: вони обидва обожають музику, без зброї поборили страшного пса (Геракл - Цербера, а Мiсько - Федiного Дюка). Якщо античний герой поранив самого бога Плутона, то Мiсько вбиває Федю, якого поплiчники сприймають не iнакше як iдола [7, с.41], а сам Мiсько називає, хоч i дещо iронiчно, „божком" („скинутий божок повалився" [7, с.161]). I мiфи про Геракла, який багато вбивав i спалював, i оповiдь Мiська залишають по собi вiдчуття незаплямованостi героїв, оскiльки все, що вони вчинили, було викликане невблаганною необхіднiстю.

Отже, використовуючи мiфомотив боротьби як унiверсальної моделi буття, письменник запропонував свiй погляд на одвiчні людськi цiнностi. Безумовно, ми не претендуємо на вичерпне тлумачення сенсу роману Любка Дереша, бо, як слушно зазначив Ф. Шеллiнг, „немає митця, якого можна пояснювати однозначно" [17, с.388].

Список використаних джерел

1. May R. The Cry for Myth / R. May. - New York : Norton, 1991.
2. Афанасьев А. Славянская мифология / А. Афанасьев. - М. : Эксмо, 2008. - 1520 с.
3. Бахтин М. Формы времени и хронотопа в романе //Бахтин М. Вопросы литературы и эстетики. - М. : Худож. лит., 1975. - С.234 - 408.
4. Веселовский А. Историческая поэтика / А. Веселовский. - Л. : Высшая школа, 1989.- 408 с.
5. Войтович В. Українська мiфологiя / В. Войтович. - К. : Либiдь 2002. - 664 с.
6. Гадамер Г.-Г. Герменевтика i поетика: вибранi твори / Г.-Г. Гадамер. - К. : Юнiверс, 2001.-288 с.
7. Дереш Любка Поклонiння ящiрци / Л. Дереш. - Х. : Кальварiя, 2006. - 176 с.
8. Клочек Г. „Художнiй свiт" як категорiальне поняття. Матерiали до спецкурсу / Г.Клочек. - Кiровоград: РВВ КДПУ, 2007. - 24 с.
9. Кон И. Введение в сексологию /И. Кон. - М. : Медицина, 1990. - 336 с.
10. Мелетинский Е. Поэтика мифа / Е. Мелетинский. - М. : Восточная литература, 2006. - 408 с.
11. Гаврилов Д. Боги славян. Язычество. Традиция / Д. Гаврилов, А. Наговицын. - М. : Рефл-Бук, 2002. - 464 с.

12. Поліщук Я. Поліфункціональність Міфу в поетиці модернізму / Я.Поліщук // Слово і час. - 2001. - №2. - С.35 - 45.
13. Рыбаков Б. Язычество древних славян / Б. Рыбаков. - М. : Наука, 1981. -608 с.
14. Скрипник Л. Власні імена людей / Л.Скрипник, Н. Дзятківська. - К. : Наукова думка, 1996. - 336 с.
15. ФрайН. Архетипний аналіз: теорія мітів /Н. Фрай //Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / за ред М. Зубрицької. - Л. : Літопис, 2001. - СІ 19 - 137.
16. ШапароваН. Краткая энциклопедия славянской мифологии / Н. Шапарова. - М. : Астрель, 2000. - 624 с.
17. Шеллинг Ф. Система трансцендетального идеализма / Ф. Шеллинг. - Л.: Академия, 1986. - 453 с.
18. Элиаде М. Аспекты мифа / М. Элиаде. - М. : Инвест-ППП, 1996. - 240 с.